

УДК: 117(2)

DOI 10.33514/1694-7851-2022-4-452-455

Усупова Ч.С.

филос. илим. док., проф.

И. К. Ахунбаев атындагы Кыргыз мамлекеттик медициналык академиясы

Барынбаева А.А.

окутуучу

Ош мамлекеттик университети

Усупова Ч.С.

док. филос. наук, проф.

Кыргызская государственная медицинская академия имени И.К. Ахунбаева

Барынбаева А.А.

преподаватель

Ошский государственный университет

Yusupova Ch.S.

Doctor of Philosophy, Professor

Kyrgyz State Medical Academy named after I.K. Akhunbayev

Barynbaeva A.A.

Lecturer

Osh State University

КЕСИПТИК-ЭТИКАЛЫК ЖООПКЕРЧИЛИК: МАНЫЗЫ ЖАНА ӨЗГӨЧӨЛҮКТӨРҮ

ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ЭТИЧЕСКАЯ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ: СУЩНОСТЬ И ОСОБЕННОСТИ

PROFESSIONAL AND ETHICAL RESPONSIBILITY ITS ESSENCE AND FEATURES

Аннотация: Макалада учурдагы шартка ылайык келип чыккан кризистер менен курөшүү үчүн жоопкерчилик тушунугунун маанилүүлүгү, адамзатка тиешелүү бардык жагдайларда социалдык-руханий проблемаларды чечүү зарылдыгы изилденет. Өнүгүүнүн багыты катары социалдык жоопкерчилик каралып, бүгүнкү күндөгү кырдаал адамзаттан жоопкерчиликти андап-сезүүнүн жана баалоонун жаңы ченемин талап кылышы белгиленген. Биоэтиканын философия системасындагы милдети, медкызматкерлердин кесиптик жоопкерчилигинин ролу иликтенген.

Негизги сөздөр: жоопкерчилик, этика, инсан, кесип, адис, дарыгер, бейтап, медицина, укук, мораль.

Аннотация: В статье подчеркивается важность понятия ответственности в борьбе с кризисами, возникающими в текущих ситуациях, в решении социально-духовных проблем во всех аспектах. В качестве направления развития рассматривалась социальная ответственность. Сегодняшняя ситуация требует от человечества новой нормы осознания и оценки от-

ветственности. В статье установлены определенные пределы ответственности. В системе философии биоэтики рассматриваются функции, роль профессиональной ответственности медработников.

Ключевые слова: ответственность, этика, личность, профессия, специалист, врач, пациент, медицина, право, мораль.

Annotation: The article emphasizes the importance of the concept of responsibility in dealing with crises arising in current situations, in solving socio-spiritual problems in all aspects. Social responsibility was considered as a direction of development. Today's situation requires a new norm of awareness and assessment of responsibility from humanity. The article establishes certain limits of liability. In the system of bioethics philosophy, the functions and role of professional responsibility of medical workers are considered.

Keywords: responsibility, ethics, personality, profession, specialist, doctor, patient, medicine, law, morality.

Азыркы социомаданий шартта көптөгөн кубулуштардын жана процесстердин, глобалдык, планетардык көрүнүштөрдүн өнүгүшү жалпы этиканын аралашуусун талап кылат. Адамзаттын жашоосунда, анын келечегине эле эмес, өткөн тарыхына, адамзатка тиешелүү бардык жагдайларда социалдык-руханий проблемалар көп кездешуудо. Глобалдык ченемдеги проблемалар өз ара бири-бири менен диалектикалык мүнөздө байланышкан. Алардын ичинен эң негизгиси – тынчтыкты жана коопсуздукту камсыздоо. Мында адамдардын планетага, жалпы адамзат жашоосунун келечегине карата жоопкерчилиги олуттуу роль ойнойт.

Ааламдашуу шартында нравалык жоопкерчиликтүү инсанды жана кесипкөй адисти тарбиялоо, аны жаңы заманга шайкеш жоопкерчиликтүү субъект катары калыптандыруу социумдагы негизги маселелердин бири болуп саналат. Медициналык илимдердин прогрессивдүү өнүгүшү саламаттыкты сактоо чөйрөсүндө сапаттык өзгөрүүлөрдү жүргүзүү, биоэтикалык билим берүү жана агартуу тармагында адекваттуу моделдерди издөө зарылдыгын баса белгилейт.

Бүгүнкү социомаданий кырдаалда медицинанын салттуу же патерналисттик моралдык моделинин маалыматталган макулдук принцибине ылайык келген, бейтаптын автономиясы эске алынган этикалык-укуктук доктринасы бир топ карама-каршылыктар менен коштолууда. Медициналык жардам көрсөтүү чөйрөсүндө моралдык мамилелердин жаңы моделин калыптандыруу зор мааниге ээ; ал жалгыз эле дарыгердин, медициналык персоналдардын гана кызыкчылыктарын эске албастан, ата мекендик медицинанын гуманисттик салтын өнүктүрүүнүн негизинде бейтаптын да укуктарын, кызыкчылыктарын жана эркиндиктерин баштапкы орунга коюшу зарыл. Биоэтикалык кодекстин принциптери жана нормалары негизинен Гиппократтын этикасына мүнөздүү болуп, андагы зыян келтирбөө, адилеттүүлүк, бейтаптын автономиясын кабыл алуу жөнүндөгү түшүнүктөр жаңы этикалык принциптер менен толукталышы керек.

С. Ожеговдун «Орус тилинин сөздүгүндө» жоопкерчилик “зарылдык”, кимдир-бирөөгө өз иш-аракети, жүрүм-туруму боюнча эсеп берүү, “милдет” катары каралат [1, 13-б.]. А.И.Ореховский жоопкерчиликтеги объективдүү, мыйзам ченемдүү мүнөздөгү көз карандылыкты, өз ара мамилелердеги, инсандык карым-катнаштагы байланышты бөлүп карайт [2, 210-б.].

Жоопкерчилик – адамдын кандайдыр-бир нерседен көз карандылыгынын натыйжасында белгилүү жагдайды сактап калуу үчүн иш-аракеттерди жасашы. “Философиялык энциклопедиялык сөздүктө” жоопкерчилик инсандар аралык өз ара байланыштын тарыхый конкреттүү мүнөзүн чагылдырган философиялык-социологиялык түшүнүк катары берилет.

Христиандык-европалык этикада жалпы принциптердин этикасы болсо, исламда белгилүү нормалардын этикасы болот. Адамдын ар бир иш-аракетинин, амалдарынын, колдонгон нерселеринин нормалары, ченемдери, убактысы, шарттары бар. Исламда мораль реалдуулуктан ажыраган эмес.

Адамдын реалдуу мүмкүнчүлүгүн эске алуу менен, алдын ала кам көрө билүү – бул жоопкерчилик. Мусулман этикасынын нормалары мусулман ишениминин символунан башка нерселерде кээ бир нерселерге уруксат(женилдик) берет, сөзсүз аткарууну талап кылбайт. Жоопкерчилик – парздын белгилүү өлчөмү.

Медициналык кызматкердин жоопкерчилиги өтө чоң жана оор мүнөзгө ээ (адамдын омуру менен курошу). Бул медициналык кызмат жөнүндөгү кенири таралган пикир болуп, кээ бир жарандар бул жоопкерчилик жөнүндө ашыкча түшүнүк менен медкызматкерлерге оор жүктү жүктөшөт. Медициналык кызматкерлерге каршы кылмыш иштеринин көбү (кесиптик укук бузууларга байланыштуу) кылмыш курамынын жоктугунан токтотулат (кылмыш – адамга же анын мүлкүнө каршы жасалган укук бузуучу аракет же аракетсиздик). Парыз сезими зарыл моралдык мотивди сапат жагынан чагылдырат. Тигил же бул учурда медициналык кызматкердин эмне үчүн жооп бере тургандыгын андап-сезүү нравалык мотивге анык белгилүү конкреттүүлүктү берет. Өз кесиптик жоопкерчилигин сезүү менен бирге медкызматкер: «Эмне зарыл?» деген суроодон «Эмнени кантип жасаш керек?» деген суроого өтөт. Моралдык жоопкерчиликти андап-сезүү – бул реалдуулукту адамдын алдын ала чагылдыруу жөндөмү болуп эсептелет.

Адистин өз ишине карата жоопкерчиликтүү же жоопкерчиликсиз мамилеси кадимки көрүнүш катары эмгегине жараша «сый-урматты», «айып же жазаны» жаратат(өз ишин мыкты билген мед кызматкер иш ордунда сый урматка ээ болот). Кесиптик парыз медкызматкердин өз кесиптик милдетин, компетенциясындагы иш-аракеттерди квалификациялуу жана кынтыксыз аткарууну, медициналык (же кесиптик) иш-аракетти моралдык-этикалык жана укуктук нормалар аркылуу жөндөөнү белгилейт.

Азыркы социомаданий шарттарда коомдук фактор биринчи орунга чыгууда: жоопкерчиликке социалдык философиянын категориясы иретинде терең көңүл бурулууда. Х. Ленктин пикири боюнча, жоопкерчилик коллективге, топко эмес, жеке инсанга жүктөлөт [3, 24-б.]. Жалпы, коллективдүү жоопкерчиликти ар бир жооптуу субъектилерге бөлүштүрүү максатка ылайыктуу.

Медициналык кесиптик билим берүү мекемелеринде учурда студенттердин биоэтикалык жоопкерчиликтерин жана гумандуулук сапаттарын өнүктүрүү актуалдуу мааниге ээ. Анын негизинде медициналык атайын жана жогорку окуу жайларда окуу-тарбиялык процесстердин мүмкүнчүлүктөрүн колдонуу жолдору терең изилдениши зарыл.

Сартр жоопкерчилик идеясын эркиндик менен тыгыз байланышта караган. Эркин тандоо мүмкүнчүлүгү адамды жогорку инсандык даражага чейин көтөрөт. Сартр үчүн эркин тандоо иррационалдык мүнөзгө ээ. Адамдын аксиологиялык ченемдер системасы сыртта болуп өтүүчү объективдүү процесстер менен тыгыз байланышкан эмес, ал адамдын ички психологиялык абалынан, эмоцияларынан, умтулууларынан көз каранды. Сартр жоопкерчиликти аныктоодо индивидуалисттик багытты биринчи орунга коюп, анын социалдык маанисин баса белгилеп, коллективдүү жоопкерчиликти изилдейт [4, 131-б.].

Моралдык жоопкерчилик иш-аракеттин субъектисинен жана объектисинен, нравалык тандоонун деңгээлинен көз каранды. Бул мүнөздү шарттаган факторлорго индивиддин жүрүм-турумунун формаларын тандоо эркиндигинин төмөнкү шарттары кирет: объективдүү (тандоонун физикалык мүмкүндүгү); инсандын жүрүм-турумун аң-сезимдүү тандоого психикалык жөндөмдүүлүгү; билим жана башка ушул сыяктуулар. В. Сперанский социалдык жоопкерчиликти структурасын изилдөөдө теориялык анализге таянууну сунуштаган. Системалык мамиле социалдык объектилерди система иретинде изилдейт. Ал объектинин бүтүндүгүн ачууга багытталган. Системалык усул татаал объектинин байланыштарынын ар тараптуу типтерин аныктоого жардам берип, аларды бирдиктүү теориялык негизге кошот.

Моралдык эрежелер жеке инсандын эле жүрүм-туруму үчүн эмес, саясий лидерлер, диний конфессиялар, ири корпорациялар үчүн да керек. Ошондой эле массалык маалыматтын электрондук каражаттары да эл алдында зор жоопкерчиликке ээ. И.Канттын категориялык императивине, ошондой эле М. Вебердин жоопкерчилик жана аң-сезим этикасына ылайык ар бир саясий ишмер кабыл алган чечимдеринин натыйжаларына карата олуттуу жоопкерчиликке ээ. Социумда жалгыз эле кесипкөй саясатчылар эмес, демократияны өнүктүрүүгө умтулган ар бир жаран коомдо болуп жаткан бардык процесстер үчүн жооп бериши зарыл [5, 455-б.]

Колдонулган адабияттар:

1. Ожегов С.И. Словарь русского языка. 18-е изд. [Текст] / С.И. Ожегов. – М.: Русский язык, 1986.
2. Ореховский А.И. Ответственность и ее социальная природа: методологический аспект [Текст] / А.И. Ореховский. – Томск: Изд-во ТГУ, 1978. – 210 с.
3. Ленк Х. Размышления о современной технике [Текст] / Х. Ленк. – М., 1996.
4. Сартр Ж.-П. Дневники странной войны. Сентябрь 1939 март 1940. [Текст] / Ж.-П. Сартр. – СПб.: Издательство «Владимир Даль», 2002. – 200 с.
5. Вебер, М. Основные социологические понятия [Текст] / М. Вебер // Западно-европейская социология XIX – начала XX веков. – М., 1996. – 455–491 с.

Рецензент: филол. илим. докт., проф. Шарипова Э.К.